

Inhoud

Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Al die oorlogen	9
Hoofdstuk 2 'Anders' zijn: een opgave	25
Hoofdstuk 3 Strijd in het Nieuwe Testament	41
Hoofdstuk 4 Is God in het Oude Testament wel rechtvaardig?	47
Hoofdstuk 5 Al die wraakgebeden...	61
Hoofdstuk 6 Waarom lijden rechtvaardige mensen?	71
Hoofdstuk 7 Al die regels...	85
Hoofdstuk 8 Wie is God?	99
Gespreksvragen	107
Boekenlijst	111

Inleiding

Ik liep rond in de boekhandel van een bekende economische academische opleiding in het centrum van Londen. Ik was benieuwd wat ze in de hoek 'religie' hadden staan. Daar vond ik boeken over diverse religies, onder andere de islam en het christendom. De tendens van alle titels wees maar in één richting: religie was de oorzaak van veel geweld in deze wereld.

Zo eenzijdig zullen niet veel mensen denken – hoewel? In de afgelopen jaren heeft het woord 'religie' een bittere klank gekregen, zeker sinds de terroristische aanslagen in september 2001. Als de islam kan aanzetten tot geweld, zegt dat dan niet iets over elke godsdienst? Hoe ver gaat iemand om zijn overtuiging te verdedigen of op te dringen?

Het zogeheten 'nieuwe atheïsme' doet daar een flinke schep bovenop. Professor Richard Dawkins, een fervent atheïst, maakt korte metten met het christelijk geloof. Hij vindt de Bijbel maar een gewelddadig boek en beschrijft God zelfs als iemand die volkeren uitmoordt, jaloers is en daar nog trots op is ook. (*The God Delusion*, blz. 31)

Bij het nadenken over de relatie tussen religie en geweld komen mensen al snel terecht bij het Oude Testament. Staat daar niet het bevel in dat alle Kanaänieten vernietigd moesten worden toen Israël het beloofde land binnentrok? Staan er niet eindeloos veel oorlogen in het Oude Testament? En wat moet je met de 'bede om wraak' zoals je die zomaar ineens kunt tegenkomen in het verder prachtige boek van de Psalmen? En er is meer: wat moet je met al die gedetailleerde lijsten met voorschriften in Leviticus? Ook veel christenen vinden dit moeilijk. De wet hebben

we toch achter ons gelaten? Is het Nieuwe Testament niet totaal anders? Daar gaat het om genade...

We zeggen het niet openlijk, maar christenen kunnen veel moeite hebben met het Oude Testament; dat geldt ook voor christenen uit de evangelische hoek. Misschien juist wel omdat wij geloven in de Bijbel als het Woord van God. Het gaat niet over menselijke opvattingen, waarvan we kunnen zeggen dat ze achterhaald zijn. We kunnen niet zeggen dat de schrijvers van het Oude Testament een primitieve kijk op God en de wereld hadden. We willen juist de claim dat de Bijbel het Woord van God is serieus nemen. De meeste christenen uit de orthodoxere en evangelische richting proberen regelmatig in de Bijbel te lezen en er Gods stem in te horen voor hun dagelijkse leven. We kunnen de Bijbel niet zomaar afschrijven als niet relevant. De praktijk is echter dat we bij ons lezen van de Bijbel vaak behoorlijk wat overslaan. Het Oude Testament is misschien gewoon te moeilijk, we weten er geen raad mee. We dachten toch echt dat God liefde is – of geldt dit misschien alleen voor het Nieuwe Testament? We willen natuurlijk niet zo ver gaan dat we het Oude Testament afschaffen, maar in de praktijk weten we vaak niet hoe we met dit deel van de Bijbel moeten omgaan, op een aantal lievelingspsalmen en de gedeelten uit Jesaja die de Messias aankondigen na.

Er is de laatste jaren hierover veel geschreven, zeker ook op wetenschappelijk niveau. Dat ik een poging waag in dit boek helderheid te verschaffen in de wirwar van vragen komt niet omdat ik zelf alle antwoorden weet. Wat ik probeer is een aantal van de uitkomsten van het onderzoek over deze zaken op een begrijpelijke manier te beschrijven. Wie dieper wil graven vindt achterin een selectie van de boeken die ik heb geraadpleegd.

Laten we samen op zoek gaan, vooral om te kijken wat er nu precies in het Oude Testament staat en wat niet. Daar moet je als lezer/lezeres wel voor open staan, anders heb je niets aan dit boek. Laten we onze tanden er maar eens flink inzetten (niet letterlijk, want dat zou het gewelddadige eind van dit boek zijn).

1

Al die oorlogen

Inleidende opmerkingen

Ik zou een lezing houden voor een groep ouderen uit een kerk in de buurt, dat wil zeggen in Londen, waar ik woon. Het thema was: 'Is het Oude Testament een gewelddadig boek?' ('Is the Old Testament a violent book?')

Van tevoren was er koffie. Ik raakte in gesprek met een man die tijdens de Tweede Wereldoorlog had gevlogen voor de RAF, de Royal Air Force. Hij had bombardementsvluchten uitgevoerd boven Duitsland. Hij zat er met smaak over te vertellen. In het begin vond ik het wel interessant, maar na een poosje dacht ik: het bombarderen van steden is toch eigenlijk iets heel ergs? Hij lijkt het nog wel leuk en spannend te vinden ook ...

Inmiddels was er een vriend naast hem komen zitten. Die eerste man zei tegen hem: 'Waar gaat het vandaag eigenlijk over? O ja, of het Oude Testament een gewelddadig boek is? Nou, ik vind van wel. Al die oorlogen, daar snap ik niks van ...' (Ik dacht: *hoort hij wel wat hij zegt?!*)

Dat was niet de enige keer dat ik christenen heb horen zeggen als het Oude Testament ter sprake kwam: 'Daar kan ik niks mee, al die oorlogen ...'

Wat zegt de Bijbel nu eigenlijk *wel* en *niet* als het gaat om geweld en oorlog? Een van de grondregels in het uitleggen van de Bijbel is dat je naar de context moet kijken en geen teksten uit hun verband haalt. Een ander principe is dat je 'tekst met tekst' vergelijkt. Je vergelijkt dus een tekst met de rest van het bijbelboek, met het hele Oude Testament en met zowel

het Oude als het Nieuwe Testament. Met deze principes in ons achterhoofd is het tijd om een aantal teksten nader te bekijken.

Bij het lezen van de Bijbel denken we vaak al te weten wat er staat. Soms gaan teksten zelfs een eigen leven leiden. Het kan dan bijvoorbeeld helpen om te kijken naar wat er *niet* staat om een helderder beeld te krijgen van wat er *wel* staat.

Wat is precies het probleem?

Veel lezers van het Oude Testament struikelen over teksten als Deuteronomium 7:2 en 20:17, vaak samengevat als 'het gebod tot uitroeiing van de Kanaänieten'. De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) vertaalt deze verzen als volgt: 'Wanneer de HEER, uw God, u de overwinning op hen schenkt, moet u hen doden. U mag geen vredesverdrag met hen sluiten en hen niet sparen.' (Deuteronomium 7:2)

De NBG-vertaling (NBG-1951) zegt het als volgt: '... en de HERE, uw God, hen aan u overgeleverd zal hebben, zodat gij hen verslaat, dan zult gij hen volkomen met de ban slaan; gij zult met hen geen verbond sluiten en hun geen genade verlenen.'

In Deuteronomium 20:17 (NBV) lezen we: 'Alle Hethieten, Amorieten, Kanaänieten, Perizzieten, Chiwvieten en Jebusieten moet u doden, zoals de HEER, uw God, u heeft opgedragen...'

NBG-1951 vertaalt: '...maar gij zult ze volledig met de ban slaan, de Hethieten, de Amorieten, de Kanaänieten, de Perizzieten, de Chiwvieten, en de Jebusieten, zoals de HERE, uw God, u geboden heeft...'

De NBG-1951 klinkt strenger met de vertaling 'volledig in de ban slaan'. Toch is dat wat er letterlijk staat. Het 'in de ban slaan' kwam niet alleen voor in Israël maar ook bij andere volken. Letterlijk betekende het dat alles gedood werd en toegewijd werd aan de godheid; in het Oude Testament dus aan God.

Op grond van deze teksten wordt er vaak gedacht dat Israël aangezet werd tot 'genocide', de uitroeiing van een compleet volk. Toch is dat hele-

maal niet wat er bedoeld wordt. We moeten dan ook wat meer graafwerk verrichten voordat we zo'n conclusie trekken. Helaas stoppen de meeste lezers bij deze regels. 'Niets voor mij, dat Oude Testament.'

Maar wie de Bijbel als Woord van God aanvaardt, kan er niet zomaar de helft uit weglaten. Dit is geen gemakkelijk onderwerp, maar wel zo belangrijk dat het de moeite waard is er goed over na te denken.

Was Israël oorlogszuchtig?

Als mensen zeggen dat het Oude Testament vol oorlogen staat, lijkt het erop dat Israël niet anders deed dan vechten. Toch is dat helemaal niet het geval. In vergelijking met de omliggende volken neemt oorlog een minder grote plaats in. Dat merk je als je Deuteronomium 20 leest. Daar vind je een wet op de oorlogsvoering. Het volk Israël staat onder leiding van Mozes aan de grens van het beloofde land. In die situatie krijgt het volk nog allerlei aanwijzingen mee voor als het in dat beloofde land is aangekomen. En een van die regels gaat over oorlogsvoering, maar als je goed leest zie je dat het bijna een 'antioorlogswet' is.

Wat staat er wel en wat staat er niet?

Als u ten strijde trekt tegen de vijand en u stuit op een overmacht, met paarden en strijdagens, wees dan niet bang, want de HEER, uw God, die u uit Egypte heeft weggeleid, staat u bij. Voor het tot een treffen komt, moet de priester naar voren treden en het krijgsvolk zo toespreken: 'Luister, Israël. Vandaag bindt u de strijd aan met de vijand. Wees sterk en moedig, laat u niet afschrikken en wees niet bang voor hem: de HEER, uw God, gaat met u mee, hij is het die de strijd voor u voert tegen de vijand; hij schenkt u de overwinning.' Daarna krijgen de schrijvers het woord: 'Wie net een huis heeft gebouwd en het nog niet in gebruik heeft kunnen nemen, mag naar huis terugkeren; anders neemt een ander het in gebruik als hij in de strijd sneuvelt. Wie

een wijngaard heeft geplant en nog niet zelf de eerste druiven heeft kunnen plukken, mag naar huis terugkeren; anders plukt een ander die als hij in de strijd sneuvelt. Ook wie een bruid heeft maar haar nog niet heeft kunnen huwen, mag naar huis terugkeren; anders huwt een ander haar als hij in de strijd sneuvelt.' Verder moeten ze tegen het krijgsvolk zeggen: 'Wie bang is, wie het aan moed ontbreekt, mag naar huis terugkeren; anders verliezen de anderen misschien ook de moed.' Als al deze dingen gezegd zijn, moeten ze officieren over de manschappen aanstellen. (Deuteronomium 20:1-9)

Allereerst valt op dat de nadruk heel sterk ligt op God die voor Israël strijdt. Israël heeft eerder een bijrol dan een hoofdrol. Opvallend is ook dat de priester een rol heeft, terwijl er geen koning wordt genoemd. Dat is bijzonder, want in het Oude Nabije Oosten, de omgeving waarin Israël leefde, was oorlogsvoering de normale 'taakomschrijving' (in moderne termen *job description*) van de koning. Oorlogen waren aan de orde van de dag. Bij mijn weten bestaat er bij die andere volken geen enkele regel over hoe je oorlog moest voeren. Deuteronomium 20 is daarmee een unieke wet.

En wat een merkwaardige wet om een leger op te zetten en de strijd aan te gaan: je maakt eerst je leger kleiner in plaats van groter!

De priester moet het volk leiden en erop wijzen dat God de strijd in handen heeft – niet de mensen. Sterker nog: het aantal mensen wordt beperkt in de verzen 5-9. Heb je net een nieuw huis? Ga er maar in wonen. Heb je voor het eerst druiven in je wijngaard? Ga er maar van genieten. Ben je net getrouwd? Ga maar naar je bruid. (Deze regel had te maken met de mogelijkheid tot voortplanting voordat er iets met de man zou gebeuren in de strijd.) Ben je bang voor de strijd? Ga maar terug naar huis – het is ontmoedigend voor de andere soldaten. Wat je dan overhoudt is een kleiner, maar sterk gemotiveerd leger. Een voorbeeld hiervan zie je in de geschiedenis van Gideon, die ook zijn leger steeds kleiner moest

maken omdat God niet wilde 'dat Israël zich erop beroemt dat het zich op eigen kracht heeft bevrijd.' (Rechters 7:2) Wie bang is mag weer naar huis. Vervolgens wordt een selectie gemaakt door de manier waarop de mannen water dronken. Uiteindelijk blijft er een leger over van maar driehonderd man. In Rechters 7 kun je lezen op wat voor wonderlijke manier de overwinning werd behaald.

Wat staat er verder in Deuteronomium 20?

Voordat u een stad aanvalt, moet u eerst een vredesregeling aanbieden. Als men op het voorstel ingaat en de poorten voor u opent, moeten alle inwoners van de stad tot herendienst worden gedwongen. Als ze echter geen vrede willen sluiten en liever de strijd met u aangaan, en de HEER, uw God, u de belegerde stad in handen geeft, moet u alle mannelijke inwoners ter dood brengen. Maar de vrouwen en kinderen en het vee en alles wat er aan goederen in de stad is mag u buitmaken. U mag van de buit eten wat u wilt, want u krijgt het van de HEER, uw God. Zo moet u te werk gaan bij de steden die op grote afstand van u liggen, buiten het gebied dat u nu gaat veroveren. Maar daarbinnen, in de steden van het land dat de HEER, uw God, u als grondgebied zal geven, mag u geen mens in leven laten. Alle Hethieten, Amorieten, Kanaänieten, Perizzieten, Chiwwieten en Jebusieten moet u doden, zoals de HEER, uw God, u heeft opgedragen, om te voorkomen dat u de gruwelijke dingen die zij voor hun goden doen van hen overneemt, waardoor u tegen de HEER, uw God, zou zondigen. Als u een stad langdurig moet belegeren, mag u haar boomgaarden niet vernietigen. Laat de bijl rusten en laat de bomen staan, want u moet er zelf van eten, en bovendien: is een boom soms een mens, dat u tegen hem moet strijden? Alleen de bomen waarvan u weet dat ze geen vruchten geven, mag u vernietigen of omhakken om ze te gebruiken voor de belegering van de stad waarmee u in oorlog bent. (Deuteronomium 20:10-20)

Als je goed leest, zie je dat er *niet* staat dat Israël volken moet veroveren en een zo groot mogelijk rijk moet zien te krijgen. Dit was normaal bij de volken eromheen. Sommige rijken, zoals dat van de Assyriërs (waarvan een groot deel het huidige Irak omvatte) hadden geen natuurlijke grenzen. Zij probeerden steeds hun land te bewaken om te voorkomen dat ze het zouden kwijtraken. Voor Assyrische koningen was het normaal om oorlog te voeren. Er werden dan ook veel oorlogen vermeld in inscripties in steen. Koningen waren er trots op dat ze volken aan zich onderwierpen, dat lees je in hun verslagen. De Assyriërs voerden mensen in ballingschap en vernietigden steden die zich tegen hen verzetten.

In het Oude Testament vind je voor Israël niet de opdracht om een zo groot mogelijk rijk te creëren. God geeft aan Abraham de grenzen van het land aan en daar blijft het bij. Terwijl koningen van andere volken zich steeds bezighielden met oorlog voeren, is het ideaal voor Israël niet oorlog maar vrede. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de opvallende tekst uit Kronieken waarin staat dat koning David geen tempel mag bouwen voor God omdat hij te veel bloed heeft vergoten. (1 Kronieken 28:3) David komt er eerlijk voor uit dat dit het geval is ('...maar God zei tegen mij: "Jij zult voor mijn naam geen huis bouwen, want je hebt oorlogen gevoerd en bloed vergoten."') Volgens de normen van de andere volken zou David juist een perfecte koning zijn, uitermate geschikt om voor de godheid een tempel te bouwen. Vechten deed je immers voor je god? In het Oude Testament is echter vrede het ideaal. Dat blijkt uit bijbelgedeelten waarin de toekomst van Israël en de wereld beschreven wordt. Daar kom ik nog op terug.

Wat staat er verder in Deuteronomium 20?

Er wordt onderscheid gemaakt tussen volken veraf en volken dichtbij. Aan de volken die niet in het beloofde land woonden, moest eerst vrede worden aangeboden. Als die werd afgewezen mocht men aanvallen, anders niet. Israël heeft maar zeer beperkt recht om oorlog te voeren. Er is evenmin sprake van volkerenhaat of van superieur zijn ten opzichte van anderen.